

յոռն կայեալ նախ որդունեաց զնա, իսկ Սեփուհա պանքը զսորբիւն լաւութիւնս, (— Է «Եւ նա ոչ ինչ ետ պատասխանի») Նորագիր շեղող մասերը հոս եւ յաջորդ համեմատութեան մէջ կը պակսին այժմու հայոյն մէջ, — Հոս կը յաջորդէ յունին մէջ երկուր կարո մ'ուր կը յորդորէ Ագրիանոս զՍեկուսիոս խօսիլ. (Mullach, II, p. XXVIII, տող 34—42, Cassel, էջ 349—50, տող 43—58. Եթովպ., էջ 24, տող 11 — էջ 25, 1.) — Այս մասին մէջ՝ զոր այժմու հայը չունի, կը սկսի ասորի հասարակութիւնը (Sachau, Inedita Syr. p. 84) այսպէս. «Ընդ ալեկ եւ ընդ ասէկէ եւ ոչ կամիս յայտնի առնել զիմաստութիւն քո, այլ ի լուծեան կաս, եւն, որ Ագրիանոս յորդորին մէկ մասն է:

3. Գոյ 8—13: Սեփուհա — σούχλητος. Հոս ալ հայը համառոտ ծայրացալ է միայն, ինչպէս յաջորդ համեմատութեանէն կը տեսնուի: Յոյնը (Cassel, տող 58 եւն) «Ջարացեալ Ագրիանոս» (= Եթովպ. 25, 1, մինչ ասորին «զարմանք մեծ կալան զկայսր» կ'ըսէ. հոս կը պակսի հայոյն մէջ Ցիւրանի յիշատակութիւնն եւն մինչեւ Cassel, տող 63) Գլխեալ զսեփուհա քահանայութիւնը (վերջինս շուրջ Է, ինչպէս նաեւ յունին մէջ հոս յաջորդող 5 տողը, որ կ'աւարտի այսպէս. «Իսկ Ագրիանոս քաղա ինքեալ զքահանայեան ասէ ցիւս, եւն, տես վարք. — ասոր. 85, 14 «Եւ աս արեւաց կողեաց զսեփուհա քահանայութիւն, որ ի Եթովպիայ ըստ ական տառադարձութիւն է յունարէն ժողովար բառին, մինչ արար. — Եթովպ. թարգմանած են զայն հայոյն նման՝ Ասլու, զոր կը գործածէ նաեւ եթովպացիքն.՝ տես ցիւս. Զայս Փիլիսոփայ ասեալ քաղցին եւ զմասնապարհայն խօսեցանք ընդ նմա եւ յարգութեանս [հայը՝ «Բռնաբարդութիւն» կ'ըսէ] իսեւլ. եւ եթէ հռոմէեցոսցեան իսեւլ, հար զիսեւլ նորա. ապա ինչ ոչ քաղց զպատեմանի՝ ինչ քաղցնայնայն անկիւն. Այս մասին յոյն բնագիրը վերը գրինք հայոյն հանդէպ: Ասորին շիշդ այս տեղ թերի է՝ էջ 85, 18 եւն: Վերը խօսեցանք ժողովար բառին հայոյն մէջ նախ «սառնակաբառ» թարգմանուելուն վրայ, եւ թէ՛ կորելի է որ Եթովպոս տեղ շիշդ ընդ ընդ հայոյն գործածած բնագիրն մէջ. (տես էջ 150.)

Հ. Յ. Տ.

Գ Ր Ա Վ Ն

ՆՈՐԱՆԴԱՆԵՆ ԱՂԲԵՐԵ ԵՆԶԿԱՆՈՍ ԿԱՂԲԱՆԻՍ

(Շարժում — ինքնաշարժ)

2.

Ս. Մեթոդիոսի «Վասն անձնիշխանութեան գրքէն, Ենչկայ առած մասերն ամբողջ յառաջ բերինք համեմատութեան: Սոյն համեմատութեանէն Ենչկայ անձին եւ իւր գրութեան մասին յաջորդ հետեւութիւնները յառաջ կու գան:

1. Համեմատութիւնս կը ցուցնէ՝ որ Ենչկայ գործոյն ձեռագիրն այնչափ աղաւաղեալ չէ, որչափ կը կարծուէր առ հասարակ եւ ինչպէս մեր ուրիշ մատենագրաց ձեռագրաց վրայ կ'երեւայ: Քանի մը նախորդներ, քանի մը բառեր ինկած են ձեռագրէն, որոնք կրնան նաեւ տպագրութեան միջոցն յառաջ եկած ըլլալ: Ետեւառջութիւն տեղ մը միայն կ'երեւայ, որ անշուշտ ընդօրինակողն մը կը վերաբերի: Առ հասարակ բնագիրը գրեթէ անառատ մնացած է. վասն զի նիւթն այնպիսի է՝ որ սակաւամիջ ընթերցող, հետեւաբար եւ ընդօրինակող ունեցած է:

2. Ենչկի իւր այս աղբիւրը բոլորովին կը լռէ, եւ կ'աշխատի ամենայն եղանակաւ իւր աղբեր տրամախառնական ձեւը ջնջել, օտարի հետքը ծածկել՝ բայեւ դէմքերն ըստ կամի յերկրեւոր, եւ անդոջ հակառակորդներ ենթագրել տալով ընթերցողին: Այս լռութիւնը եւ լռելու կերպը կրնայ իրաւունք ստալ ենթագրելու՝ որ կըրէ գրութեան մէջ ուրիշ այսպիսի աղբիւրներ ալ ծածկուած պիտի ըլնան:

3. Ենչկի իւր աղբեր այնպէս ստիպօրէն կապուած է, որ կ'աշխատի առ հասարակ շեղել աղբերէն: Աղբերէն շեղումներն, որոնք տեղ տեղ հանդիպեցանք, են . Գաղա—Ել, թողուլ այն մասերն՝ որ յուզուած խնդրոյն էական չեն վերաբերիր, այլ տրամախառնական ձեւին, եւ որոնք կրնային աղբերը մատնել: Եւ կամ կը թողուին մասեր՝ որոնք խնդրոյն լուծուան մէջ մեկնութիւններն, զորոնք Ենչկի կամ բոլորովին դուրս կը թողու. եւ կամ կարճ խօսքով կամ բառով մը կ'ամփոփէ: Բ. Թա—Ելու. որ միջոցին Ենչկայ սկսաւ լռութիւնը յերեւան կ'ելլէ. վասն զի յաւելուածներն ամէնքը կրկնութիւն կամ մեկնութիւն են (Մեթոդ. Ի. 7, Բ. 12, 13, ԺԲ. 11 եւն) արդէն ըստանձնեալն, եւ շատ անգամ բոլորովին անկապ կը մնան: (Հմմտ. Մեթ. Գ. 6, Թ. 2, ԺԲ. 5, 6 եւն.)

4. Ենչկի կը շեղէ նաեւ իւր աղբերէն, երբ հեղինակին կարծիքները քրիստոնէական վարդապետութեանց պայծառ են յայտնի վարդապետութիւններէն չեն եւ քիչ մ'աղատամիտ կը հնչեն, սակայն ըստ ինքեան հակառակ ալ չեն եկեղեցւոյ վարդապետութեան. եւ կամ այնպիսի իրեր են, զորոնք իւր ընթերցողներուն ծանօթալընել պատշաճ չի տեսներ: Այսպէս (Մեթ. Գ. 5) առաքելաբանութեանց յիշատակութիւնը զանց կ'առնէ եւ ընդհանուր խօսքերով (.. մահը տարաժամք եւ անորք

չարաչարք) քնադրին իմաստը կը յայտնէ: Ս. Մեթոդիոս կ'ըսէ որ եթէ սաստանայ անգիտութեամբ մոլորեցնելու քլար գմարն՝ չէր պատժուեր: Այս ընդունելի չ'երեւար Եզնկայ. դուրս կը թողու նոյն կտորն, մանաւանդ թէ քիչ մը վար յանգէպս կը հաստատէ թէ «յիբաւի պատժեցաւ:» (Մեթ. ԹԸ. 6, 7:)

Ե. Եզնիկ կ'ոտնու այն նուրբ միտքերու եւ ցուցմանց ձեւերու վըայէն, որոնք հեղինակին քով գեղեցիկ եւ արամբանօրէն կապուած են եւ ամբողջ վիճարանութիւնը շղոտ եւ զօրաւոր կը յարգարեն: Եզնիկ այս ցուցումներն կ'ընդհատէ, եւ սեղ սեղ քոնազօսեալ կերպով խօսքին շարունակութիւնը Մեթոդիոսի եւ անոր հակառակորդին խօսքերն իրարու կապելով կը յարմարցնէ, որով ցուցումը կ'ոնջացընէ. (այսպէս Մեթ. Լ. 4, Ժ. 6—ԺԱ. 2, 6, ԺԸ. 4, 7) եւ երբեմն ալ սխալ կամ անյարիր եղբակացութիւններ յառաջ կու գան:

Ինչ ինչ յաւելումներէն կ'երեւայ նաեւ Եզնկայ համատեութիւնն ու կրօնական եռանդն. այսպէս (Մեթ. Դ. 3) կը յայտնուի «ըստ մերում սկսալութեան ապաւինեալ յԱստուծոյ շնորհսն»: Իւր եռանդը գինքը չի կրնար ետ կեցընել չկամեղիկէ վարդապետութեան դէմ ամէն առթիւն հաստատելու թէ «յետնոյ ամպարը ստութեան է:»

Տնտեսեցաւ ուրեմն որ Եզնիկ Ս. Մեթոդիոսի «Վասն անձեիշխանութեան» գիրքն ամբողջ, ի բաց առեալ Ա. եւ Բ. հատածները, ինչ ինչ փոփոխութեամբ մինչեւ վերջը թարգմանած եւ իւր գործոյն մէջ տեղաւորած է. այսինքն՝ առաջին մեծ մասն Ա. Գրքին մէջ՝ 40 երես ի տպագրութեան (էջ 19—58), եւ վերջին մասն Գ. Գրքին մէջ՝ իւր 4 երես (էջ 236—9): Ս. Մեթոդիոսի ուրիշ գործերէն օգտուած չէ Եզնիկ, բաց ի մէկ գրքէն, որմէ իմաստներ առած կ'երեւայ: Այս մասերն ի յաջորդս կը դիտենք:

Ս. Եպիփանէն առնուած կտորները մեր ցոյց տուած կտորներուն հետ միացնելու քլանք՝ Եզնկայ բոլոր տպագրեալ 50 էջերն իբրեւ բառական թարգմանութիւն կը ներկայանան մեզի:

Հ. Գ. Գ.

ԹՈՒՂԹ ՊԵՂԱՏԱՍԻ ԳՆԱՆՈՒՄԻՆ

ԱՌ ՏԻՐԵՐԵՆՆԵՆ ԿԱՇԱՐՈՒՄ

ՁՐԻ ԳՐԵՆՆԵՆ ՅԵՏ ԻՍԵՆՈՒԹԻՅՈՒՆ ԲՐԻՍՏԱՍԻ ԱՍՏՈՒԹԻՅՈՒՆ ՄԵՐԻՈՑ

Հետեւեալ նստումն, զոր տարաբան է խմբագրութեանս ուսուցչական Դ. Յովնանեանն, իբրեւ օրինակ իւր ծնադրն կը հրատարակենք: Գրութիւնս մնասթ անվարարական մի մէկ մասն է, որ ցանցառ չէ նայեղէն ծնագրաց նաւարածոյնց մէջ: ԽՈՒՐ:

Ինքնակալը Սերաստեայ փառաւորի եւ հղօրի Տիբերեայ կայսեր. ի Պիղատոսէ դատաւորէ արեւելից կողմանս Պաղեստինեա եւ Փրիւկայ խնդալ. հարկ եղեւ ինձ գրել առ մեծութիւնդ քո զիրս զայս, ուստի անկաւ ահ ի վերայ իմ ի դժբնեակ պատահմանէս, որում ականատես եղէ ես. քանզի եւ քաղաք մի յիշխանութեանս խնամ, որ կոչի Նրուսաղէմ. ուր ամենայն բաղմութիւն շրէից են փողովալ. ետուն ի ձեռս իմ զայր մի որում անուն էր Յիսուս. վասն որոյ աւետիս ունին հարք նոցա եթէ առաքէ Աստուած զուրբն յիրկնից, որ եւ թագաւոր կոչեսցի: Զսա խոստացեալ ի ձեռն կուսի սերկիլ առաքեալ. որ յիմում դատաւորութեանս ի Հրէաստանի բաղում սքանչելիս արար, զոր պատմեմ քեզ. քանզի մի ի հերձուածոց, զոր դնէին ի վերայ նոցա այն էր՝ զի ասէին թէ զշարժան ոչ պահէ. զոր յոյժ մեծարեն սոքա. այլ նա այսու լուծանէր՝ զան. դամալոյն ողջացուցանելով, զկոչսն բանալով, զկաղս գնացուցանելով. այլ եւ զմեռեալն յարուցանէր նա. որ եւ զայր մի մեռեալ, որդեալ եւ նեխեալ զկնի չորեք աւուրց, յանուանէ կոչեաց զնա ի գերեզմանէ. զի առողջութեամբ եւ ամենայն անուշահոտութեամբ, իբրեւ փեսա զի որ երանէ յառագատեմ, ձեռօքն կապելովք եւ ոտիքն երկդապնդովք արտաքս եհան ի գերեզմանէն կենդանի: Եւ զամանս այսահարս յանապատ տեղին չընելով՝ եւ ոտելով զմարմինս, ողջացուցեալ բնակիչս քաղաքաց կացուցանէր. բանիւ միայն համեստացուցեալ զորաւորս եւ փառաւորս եւ հաւասարս ի գործ եւ ի կերակուրս ընդ այս. իսկ զգեպս պիղծս բնակեալս ի նոսա յանգուռն ծովու առաքէր, եւ զայր ոմն որոյ մի կողմն գտացեալ էր, եւ ոչ զայր ի նմա նմանութիւն մարդոյ ամենեւին. բանիւ միայն ողջացեալ գեղեցիկս ցուցանէր. նաեւ կին ոմն արիւնաբուղն, որոյ ցամաքեալ էր մարմինք եւ երակք. եւ անկեալ կայր իբրեւ զմեռեալ. զոր բժշկէք աշխարհիս այսորիկ ոչ կարացին բժշկել, քանզի ոչ զայր ի նմա կենդանութիւն. յորոյ տունն